

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ У СИСТЕМІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

У статті проаналізовано теоретичні та історичні основи розвитку професійної майстерності педагогічних кадрів у системі підвищення кваліфікації у Великій Британії. Професійна майстерність британського педагога є базовою категорією функціонування системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, що характеризує як сьогодення, так і майбутнє педагогічної освіти в цілому й особистості педагога-професіонала зокрема. Визначено, що найефективнішими видами діяльності щодо розвитку професійної майстерності педагогічних кадрів у системі підвищення кваліфікації за допомогою самовдосконалення є: спроба себе у ролі керівника групи (фасілітатора); активна робота зі спеціальною літературою.

Ключові слова: Велика Британія, педагогічна освіта, професійна майстерність, підвищення кваліфікації, педагогічні кадри, педагогічна діяльність, самовдосконалення, основи розвитку.

Звернення до досвіду реформ системи підвищення кваліфікації учителів Великої Британії пов'язане насамперед із тим, що активні й послідовні зміни цієї системи призвели до суттєвого покращення якості її діяльності. У вирішенні зазначених суперечностей істотною роль відіграє дослідження системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у Великій Британії з її багатовіковими традиціями у галузі навчання та якісним впливом інноваційних технологій на зміст, організаційні форми й методи підготовки й підвищення кваліфікації вчителів, формування й розвитку їхньої професійної майстерності.

Важливість вивчення досвіду цієї країни підтверджується тим, що Велика Британія займає провідні позиції з розробки та впровадження освітніх інновацій і вирізняється зваженим підходом до проблеми оптимального поєднання національних традицій із актуальними тенденціями розвитку світових систем педагогічної освіти.

Аналіз літератури, присвяченої питанням освіти у Великій Британії, показав, що аж до середини XIX ст. підвищення кваліфікації учителів не мало структурного оформлення й спеціальних форм перепідготовки. Підвищення кваліфікації припускало наявність базової кваліфікації, хронологічно й логічно передувало вступу людини у сферу професійної діяльності. В Англії у той час кількість педагогічних вузів та університетів було порівняно невелике. Масове учительство не мало спеціальної підготовки, й загальний рівень педагогічної освіти залишався низьким. Відвідування недільних шкіл і самоосвіта були основними шляхами поповнення необхідних знань для більшості британських педагогів [3, с. 98]. Бурхливий розвиток промисловості, поява складного обладнання висунули в середині XIX ст. завдання створення загальнонаціональної системи початкової освіти.

Останні два десятиліття XIX ст. ознаменувалися розширенням мережі початкової освіти – все більше й більше учнів відвідували школу, збільшувався вік випускників, повсюдно створювалися старші класи. Ціле покоління людей отримало доступ до освіти. Паралельно з'явився новий корпус учителів. В обхід позиції офіційної влади – школа повинна забезпечити необхідний мінімум знань для обмеженої кількості дітей – місцеві шкільні ради, наділені всіма повноваженнями по створенню загальнонаціональної системи початкової освіти, дотримувалися більш оптимістичного погляду: вчити всіх і кожного на максимально високому рівні.

Мета статті – конкретизувати теоретичні та історичні основи розвитку професійної майстерності педагогічних кадрів у системі підвищення кваліфікації у Великій Британії.

Духом оптимізму пронизані майже всі підручники й методичні посібники з педагогіки, що виходили тоді з друку. Червоною ниткою проходить думка: середня дитина цілком здатна до інтелектуального розвитку при забезпеченні правильного й повноцінного навчання у школі. З метою підвищення відповідальності вчителів за результати своєї праці на місцевому рівні було встановлено порядок, при якому заробітна плата вчителя залежала від кількості учнів, які склали іспити з основних предметів відповідно до строго встановлених вимог [5, с. 89]. І хоча принцип оплати “за результатами” опинився під тиском професійних асоціацій та пізніше був скасований, цей факт свідчить про розуміння владою тієї ролі, яку відіграють вчителі у становленні та розвитку ефективної системи освіти.

Характер ініціатив, які вживалися у той час, був такий, що вони могли бути успішно реалізовані лише за умови значного поліпшення підготовки вчителів, кваліфікація яких не на багато в чому перевершувала рівень явного ремісництва. На околицях міст і в сільських районах багато вчителів недалеко відійшли від учнів. Британський дослідник С. Белл, наприклад, зазначав: “Немає нічого більш звичайного, ніж учитель, який не вмє читати” [6, с. 35].

Розуміння важливості підготовки педагогів на рівні нових вимог отримало відображення у розширенні та зміцненні системи педагогічної освіти. За ініціативою місцевих органів управління освітою відкривалися численні педагогічні коледжі, в яких майбутні вчителі початкової школи протягом двох років отримували знання з основних предметів (читання, письмо, рахунок, ручна праця, краєзнавство) і опановували методикою викладання. У 1890 р. уряд, визначивши межі традиційної спеціалізації університетів, санкціонувало відкриття денних педагогічних факультетів. Цей акт надав педагогічній освіті високого академічного статусу. Відразу ж факультети розпочали активну дослідницьку роботу в галузі дитячої психології, педагогіки та методики предметів [1]. І хоча наміри уряду не поширювалися далі підготовки вчителів для початкової школи, деякі університети після консультацій з професійними асоціаціями пішли далі: на базі отриманої початкової освіти були відкриті річні програми для підготовки вчителів для середньої школи. Але педагогічні університети й коледжі могли забезпечити новими кадрами лише незначну частину шкіл. Крім того, швидке зростання шкільної мережі змушував місцеві відділи освіти приймати на роботу осіб, які не мали спеціальної підготовки. Таким чином, на зламі двох століть виникла гостра суперечність між вимогами суспільства до педагогічної професії та реальним рівнем кваліфікації більшості вчителів.

Як вимушену відповідь з метою компенсувати дефіцит педагогічної освіти у Великобританії на кінець XIX ст. було створено велику мережу курсів підвищення кваліфікації для працюючих вчителів. За підтримки відділів освіти, професійних асоціацій педагогічні коледжі й університети відкрили паралельно з базовими освітніми програмами курси підвищення кваліфікації для вчителів початкових шкіл. Робота курсів оплачувалася з місцевих джерел, що не могло не привертати уваги великої кількості вчителів. Діяльність курсів не була обмежена офіційними навчальними програмами й носила просвітницький характер [3]. Зазвичай, педагоги мали можливість познайомитися з азами педагогічної майстерності. Особливою популярністю серед слухачів користувалися видані великим тиражем книги О. Бена “Виховання як предмет науки” [2].

Викладачі курсів, спираючись на ідеї авторів того часу, закликали слухачів повірити в пізнавальні можливості кожної дитини, її високу здатність до навчання. Знайомлячись з такими поглядами, вчителі дізнавалися, що будь-яка дитина, будь вона неува-

жною, ледачою або розбовтаною, зможе нормально вчитися за умови, що вчитель знайде до неї певний підхід. Учитель не має права допускати неточності при поясненні нового матеріалу або нечітко формулювати питання. Учитель не повинен залякувати дітей, грубо поводитися з ними, придушувати в зародку їх прагнення до знань.

У 30–40-х рр. ХХ ст. у період панування “моди на педологію” в СРСР більшість учителів були переконані, що “не слід працювати в умовах сізифової роботи переварювання дуже різноманітного матеріалу”. Психологічний механізм розповсюдженої “моди” на відбір дітей за допомогою тестів, як і низки інших педагогічних методів, Е. Стоунс пояснював схильністю людей, у тому числі й педагогів, досягати зручних для себе цілей і результатів як можна менш енерговитратним способом. “Лише небагато людей здатні свідомо обирати важкий шлях” [7]. Тому етичні й соціальні наслідки скрізь здійснюваного “сортування” дітей досить легко передбачували й програмували.

Аж до 50-х рр. ХХ ст. британський уряд не включав у коло своїх обов’язків турботу про рівень професійної майстерності вчителя. Підвищення кваліфікації розглядалося не стільки як проблема держави, скільки як індивідуальна проблема вчителя. Спираючись на власну підприємливість та ініціативу, учитель повинен був самостійно організувати своє професійне й соціальне зростання. З цієї причини курси були платні й носили переважно практикоорієнтований характер. В основі такої політики були ідеї класичного лібералізму, згідно з якими держава має обмежувати себе питаннями забезпечення громадської безпеки, охороною правосуддя і не втручатися в господарське або культурне життя громадян. Будь-яке втручання державної влади в освіту розглядалося як загроза професійної автономії вчителя [3].

Утім, на практиці така професійна автономія оберталася для вчителя залежністю від економічних і політичних обставин навколишнього життя, наслідком чого стало все більше збільшення “розривів” у рівнях кваліфікації учителів, які працюють у різних в економічному плані освітніх округах і школах. У результаті такої політики держава безпосередньо обмежувала інтереси більшості учнів, роблячи їх, не зі своєї вини, заручниками обмеженого в знаннях вчителя.

Хвороби економіки й відставання в темпах розвитку Великобританії в 60–70-ті рр. ХХ ст. порівняно з іншими капіталістичними країнами значною мірою були наслідком недостатньої уваги до школи, вчителя, і відповідно до рівня підготовки фахівців у галузі професійної освіти педагогічних кадрів загалом [4]. Роль освітніх функцій фахівців підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, яка все більш ускладнювалася, визначала якісні й кількісні потреби та характеристики підготовки викладацького корпусу.

У 70–80-х рр. ХХ ст. зазначені проблеми завзято обговорювалися радянськими вченими. Активними прихильниками такого обговорення були Д. Б. Ельконін, В. В. Давидов, В. П. Зінченко, Н. Ф. Талізін та ін.

Аналіз історичних і педагогічних джерел засвідчив, що в останній чверті ХХ ст. система педагогічної освіти Великої Британії значно реорганізувалася. Зміни в системі педагогічної освіти були пов’язані зі змінами, які вносилися до навчальних планів, із впровадженням системи внутрішніх і зовнішніх екзаменаторів (перевірка письмових робіт студентів колегами з інших університетів), доскональна й регулярна інспекція шкіл і університетів, проведення чіткої антирасистської політики [4, с. 15].

Структурні реформи, які відбувалися в освіті Великої Британії з другої половини ХХ – на початку ХХІ ст., мали неперервний характер, продовжувалися протягом кількох політичних циклів, що дало змогу забезпечити їх послідовність та ефективність. Так, період з другої половини ХХ ст. в історії педагогічної думки країн Західної Європи, зокрема Великої Британії, відображений широким спектром різноманітних педагогічних течій та концепцій.

Вивчення, аналіз і осмислення процесу розвитку професійної майстерності педагогічних кадрів в умовах педагогічної освіти у Великобританії особливо у період з кінця ХХ до початку ХХІ ст. має велику науково-практичну значущість для вітчизняної системи педагогічної освіти, оскільки розгляд досліджуваної проблеми дає змогу глибше зрозуміти головні напрями й особливості розвитку як світового педагогічного процесу, так і основні тенденції його функціонування в теорії і практиці педагогічної освіти в окремо взятому регіоні, зокрема Великій Британії. Досвід Великої Британії з питань педагогічних досліджень у галузі навчання й виховання, практична спрямованість її системи підвищення кваліфікації учителів набувають актуальності на сучасному етапі розвитку української педагогіки. Але для того, щоб розробити систему підвищення кваліфікації учителів нового змісту навчання і виховання потрібен значний час на інтенсивні дослідження.

Висновки. Теоретико-історичний аналіз дав змогу стверджувати, що найефективнішими видами діяльності щодо розвитку професійної майстерності педагогічних кадрів у системі підвищення кваліфікації за допомогою самовдосконалення є: спроба себе у ролі керівника групи (фасілітатора); активна робота зі спеціальною літературою. Специфіка розвитку професійної майстерності педагогічних кадрів виявляється на різних етапах професійно-педагогічного становлення й розвитку його особистості та знаходить відображення в різноманітних видах педагогічної діяльності, професійних ролях, педагогічних стилях, типах рефлексії та ін.

Сутність вияву професійної майстерності має суттєвий вплив на результати освітніх процесів взагалі. Значно вищий рівень професійної майстерності у тих педагогів, хто займається самовдосконаленням і підвищенням кваліфікації. У викладачів, які не займаються підвищенням кваліфікації, професійна майстерність зростає значно нижчими темпами, аніж у тих, хто цією діяльністю займається професійно.

Професійна майстерність британського педагога є базовою категорією функціонування системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, що характеризує як сьогодення, так майбутнє педагогічної освіти в цілому й особистості педагога-професіонала зокрема.

У Великій Британії на початку ХХІ ст. чітко виражена орієнтація педагогічної освіти на професійну майстерність як ціннісний орієнтир, структура якої складна й багатоаспектна: її складові (педагогічна рефлексія; досвід; креативність; знання з предмета спеціалізації, педагогіки, психології, філософії, методики, професійні вміння та навички, здатність досліджувати власну діяльність та ін.) діють у нерозривній єдності і сприяють підготовці “рефлексуючого практика” – оптимальної моделі особистості педагога-професіонала, загальноновизнаною широкою педагогічною громадськістю.

Список використаної літератури

1. Авшенюк Н. М. Стандартизація професійної підготовки вчителів у Англії й Уельсі (кінець ХХ – початок ХХІ ст.): дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Наталія Миколаївна Авшенюк. – Київ, 2005. – 235 с.
2. Бэн А. Воспитание как предмет науки (Education as a Science, 1878) [Электронный ресурс] / А. Бэн // Электронная библиотека “MINERVIUM”. – Режим доступа: <http://minervium.com/psychology/Bjen-Vospitanie-kak-predmet-nauki.html>.
3. Гаргай В. Б. Развитие системы повышения квалификации учителей в Великобритании (конец XIX – конец XX вв.): дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.01 / Виктор Богданович Гаргай. – Новосибирск, 2006. – 446 с.
4. Соколова А. В. Професійна підготовка вчителя у системі педагогічної освіти Англії і Шотландії: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / А. В. Соколова; Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. – Одеса, 2009. – 22 с.
5. Фролова Г. М. О профессиональной подготовке учителей в Великобритании / Г. М. Фролова // Иностранные языки в школе. – 1996. – № 5. – С. 84–97.

6. Ball S. Global trends in educational reform and the struggle for the soul of teacher! / S. Ball // Papers of the British Educational Research Association Annual Conference, september 2–5, 1999. – Brighton : University of Sussex at Brighton, 1999. – 129 p.

7. Stones E. The use of programming technique in teacher education / E. Stones. – Education for Teaching, 1966. – February. – P. 31–37. Использование программной техники в образовании учителя в журнале Образование для педагогов.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2014.

Старостина О. В. Теоретические и исторические основы развития профессионального мастерства педагогических кадров в системе повышения квалификации в Великобритании

В статье проанализированы теоретические и исторические основы развития профессионального мастерства педагогических кадров в системе повышения квалификации в Великобритании. Профессиональное мастерство британского педагога является базовой категорией функционирования системы повышения квалификации педагогических кадров, которая характеризует как нынешнее, так и будущее педагогического образования в целом и личности педагога-профессионала в частности. Определено, что наиболее эффективными видами деятельности относительно развития профессионального мастерства педагогических кадров в системе повышения квалификации посредством самосовершенствования являются апробация себя в роли руководителя группы; активная работа со специальной литературой.

Ключевые слова: Великобритания, педагогическое образование, профессиональное мастерство, повышение квалификации, педагогические кадры, педагогическая деятельность, самосовершенствование, основы развития.

Starostina O. Theoretical and Historical Fundamentals of the Development of Professional Skills of Teachers in the Professional Training System in the UK

The article analyzes the theoretical and historical bases for the development of professional skills of teachers in the professional training system in the UK. Professional skills British teacher is the base category functioning of the system of teacher training, which characterizes both the present and the future of teacher education in General and teacher-professional in particular. Academic-historical analysis has allowed to assert that the most effective activities regarding the development of professional skills of teachers in the system of professional development through self-improvement are testing themselves in the role of team leader; active work with special literature. Specificity of the development of professional skill of pedagogical staff is manifested at different stages of professional and pedagogical formation and development of personality of the teacher and reflected in various types of educational activities, professional roles, teaching styles, types of reflection. Study, analysis and interpretation of the development of professional skill of pedagogical staff is great scientific and practical value for the national system of education. Consideration of the research problem provides insight into key trends and features of the development of the world of the pedagogical process and the main trends of its functioning. Experience in educational research in the UK in the field of training and education become relevant at the present stage of development of Ukrainian education. Specificity of the development of professional skill of pedagogical staff is in the early stages of professional and pedagogical formation. The value of the manifestations of pedagogical skills has a significant impact on the results of educational processes. Teachers who engage in self-improvement and professional development have significantly high level of professional skill. Professional skill of British teacher is the base category functioning of the system of teacher training. Orientation of teacher education on professional skills is pronounced in the UK. Components of pedagogical skills are pedagogical reflection, experience, creativity, knowledge of the subject specialization, pedagogy, psychology, philosophy, methods, professional skills, the ability to examine your own work and others.

Key words: UK, teacher education, professional skills, professional development, teaching staff, teaching activities, self-improvement, the basis for the development.